

Національна академія внутрішніх справ України
02000, м. Київ, Солом'янська площа 1

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Гетманцева Олександра Валентиновича на дисертацію Дмитрієва Сергія
Миколайовича на тему: «Цивільний процесуальний статус заявників
у справах окремого провадження», поданої до захисту на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право**

Актуальність дисертаційного дослідження. Розвиток науки цивільного процесуального права, на сучасному етапі, характеризується необхідністю постійного здійснення комплексних досліджень у сфері судового захисту прав та інтересів фізичних осіб в порядку цивільного судочинства, у першу чергу, для формування відповідей на питання, що виникають в судовій практиці.

Особливої актуальності додає тривалий процес кодифікації цивільного процесуального законодавства, постійне проведення реформ в Україні у сфері судоустрою і судочинства. Тому обрана Дмитрієвим Сергієм Миколайовичем тема дисертаційного дослідження є своєчасною та актуальною.

Закріплюючи права, свободи та обов'язки людини і громадянина Конституція України передбачає можливість для їх носіїв звернутися до судового захисту в порядку цивільного судочинства. Цивільний процесуальний кодекс України (далі ЦПК) основними завданнями передбачає справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних, або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Ефективність судового захисту пов'язана із створенням

найбільш сприятливих умов для реалізації права на судовий захист заінтересованих у справі учасників цивільної справи, у першу заявників, які є основними учасниками у справах окремого провадження.

З іншої сторони, в науці цивільного процесуального права не здійснювалося окремого дисертаційного дослідження стосовно цивільного процесуального статусу таких учасників справи як заявники у справах окремого провадження. У судовій практиці підстави судової участі заявників і заінтересованих осіб тлумачаться неоднозначно, а іноді ототожнюються. Також відсутні доктринальні рекомендації щодо можливостей указаної групи реалізувати своє право на судовий захист.

Отже, визначення процесуального статусу заявників у справах окремого провадження та надання можливості для них здійснити своє право на судовий захист є для науки цивільного процесуального права і судової практики актуальною проблемою, яка потребує теоретико - правового вирішення.

У зв'язку з цим, теоретична розробка проблем цивільного процесуального статусу заявників у справах окремого провадження відповідно до сучасних умов сьогодення складає одне із першочергових завдань науки цивільного процесуального права, а тема дисертаційного дослідження є актуальною та важливою.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, передбачених річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015–2019 рр.

Оцінка обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій зумовлюється належним науковим ступенем та високим рівнем обґрунтованості висновків та результатів дисертаційного дослідження.

У дисертаційному дослідженні автор поставив собі за мету визначити теоретичні та практичні засади цивільного процесуального статусу заявника у справах окремого провадження. Дана мета конкретизується в завданнях, які визначають спрямованість дисертаційного дослідження.

В цілому теоретична, нормативна та емпірична бази дослідження є достатньо ґрунтовними та свідчать про науково-теоретичні знання дисертанта та його добру обізнаність з судовою практикою вирішення справ досліджуваної категорії.

Здійснюючи науково - практичне дослідження автором використано систему загально-філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових та інших методів, принципів наукового пізнання серед яких найважливішого значення надано методам аналізу і синтезу, індукції та дедукції, аналогії, моделювання, абстрагування, конкретизації, системного аналізу, історичному, компаративістичному (порівняльному) методам пізнання правових явищ. Використання системи методів наукового пізнання дало змогу автору отримати як нові, так і удосконалити існуючі положення, висновки, пропозиції, сформулювати рекомендації щодо удосконалення норм ЦПК України з питань участі заявника в окремому провадженні

Автор докладно проаналізував праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі цивільного процесуального прав, цивільного та сімейного права. У роботі досить вдало використано матеріали судової практики, які свідчать про те, що сьогодні вирішено не всі правозастосовні проблеми, що виникають при розгляді та вирішенні судами справ окремого провадження в порядку цивільного судочинства.

Науковий аналіз було зосереджено на дослідженні процесуальних особливостей цивільного процесуального статусу заявника у справах

окремого провадження, місця таких осіб в системі суб'єктів цивільного судочинства, особливостях їх процесуального статусу на різних історичних етапах розвитку цивільного процесуального законодавства на території сучасної України, підстав звернення до суду, загальній характеристиці цивільного процесуального статусу заявника у справах окремого провадження, особливостях цивільного процесуального статусу заявників в деяких категоріях справ окремого провадження.

Відповідно до поставленої мети і завдань побудовано план роботи, в структуру якого було включено питання, які розкривають тему роботи.

Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначені відповідно до мети і змісту роботи.

Викликає одобрення загальна спрямованість дисертаційного дослідження. Автор увесь зміст своєї роботи підпорядковує ідеї об'єктивного і наукового аналізу існуючих на сьогоднішній день проблемних та актуальних питань цивільного процесуального статусу заявника у справах окремого провадження, огляду судової практики, пошуку і запровадженню відповідних процесуальних механізмів для підвищення ефективності їх процесуального статусу.

У змісті роботи продемонстровано високу наукову культуру автора, яка проявляється у коректності наукових дискусій, дотриманні етичних правил цитування, а також у логічності і послідовності. Обґрунтованість і достовірність положень та висновків, які сформульовані автором особисто підтверджується обсягом опрацьованих дисертантом праць науковців, нормативно-правового матеріалу. Використання матеріалів судової практики судів України надає науковій новизні та іншим висновкам практичну спрямованість.

Наукова новизна дисертаційного дослідження у вигляді висновків, пропозицій, рекомендацій сформульовані у науці цивільного процесуального права вперше. Автору не тільки вдалося знайти нові і цікаві аргументи в обґрунтуванні своїх теоретичних поглядів, а й реалізувати їх у

сформульованих пропозиціях щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства і практики його застосування.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації обумовлена метою, об'єктом і предметом дослідження, є послідовною, логічною і не викликає зауважень. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи становить 194 сторінок, із них основного тексту – 159 сторінок. Список використаних джерел налічує 190 найменувань.

Обрана структура дозволяє провести ґрунтовне комплексне наукове дослідження і охопити ключові питання за предметом дослідження.

Перший розділ роботи присвячений загальнотеоретичним та методологічним засадам дослідження цивільного процесуального статусу заявників у справах окремого провадження у межах якого розглянуто питання про стан наукової розробки проблеми та методологію дослідження цивільного процесуального статусу заявників у справах окремого провадження, а також еволюцію правового регулювання цивільного процесуального статусу заявників у справах окремого провадження, що має теоретико-методологічний та історико-правовий зміст. У межах першого розділу дисертації заслуговують на увагу наступні висновки автора:

1. Питання цивільного процесуального статусу заявника у справах окремого провадження не були об'єктом самостійного дослідження у науці цивільного процесуального права (стор. 32 дисертації). Дійсно, наявні дисертаційні, монографічні дослідження присвячені або окремому провадженню у цілому чи процесуальному порядку розгляду окремих видів справ окремого провадження або цивільному процесуальному статусу окремих учасників у справах окремого провадження. Отже, можна стверджувати, що розробка проблеми цивільного процесуального статусу заявника у справах окремого провадження є важливою та своєчасною і є перспективним напрямом в науці цивільного процесуального права.

2. Важливим є висновок автора дисертації про необхідність здійснення дослідження правового регулювання процесуального статусу заявника у справах окремого провадження на різних історичних етапах. Це дало можливість автору виділити особливості правового регулювання цивільного процесуального статусу заявника у справах окремого провадження на певних етапах еволюційного розвитку процесуального законодавства. Автором виділено наступні періоди становлення та розвитку законодавства, норми якого визначали процесуальний статус особи, яка зверталася до судових органів за захистом своїх прав та інтересів в безспірному або охоронному порядку. Такими історичними етапами на твердження автора були (стор. 46-49 дисертації):

а) запровадження правового регулювання відповідного процесуального інституту, характерною особливістю якого було те, що особа, яка вважала, що її права було порушено (заявник), втрачала свій процесуальний статус у випадку неявки в обумовлений термін до суду (XIV ст. – XIX ст.);

б) забезпечення правового регулювання цивільного процесуального статусу заявника завдяки цивільному процесуальному законодавству інших держав (XIX ст. – 1924 р.);

в) правове регулювання цивільного процесуального статусу заявника нормами радянського цивільного процесуального законодавства (1924 р. – 2004 р.);

г) правове регулювання відповідного процесуального інституту нормами сучасного цивільного процесуального законодавства, характерною особливістю якого стала регламентація вичерпного кола заявників, а також обов'язкової активної процесуальної співучасті у певних категоріях справ (2004 р. – до теперішнього часу).

Це дало можливість виявити особливості в правовому регулюванні процесуального статусу заявників у справах окремого провадження в сучасному розумінні даного процесуального інституту.

У межах другого розділу автор здійснив наукове дослідження наявних в науці цивільного процесуального права поглядів науковців стосовно поняття заявника в у справах окремого провадження та структуру його процесуального статусу. У цивільному процесуальному законодавстві не дається поняття (визначення) заявника, не дано його процесуальних ознак чи особливостей. Тому, важливим з теоретичної та практичної точок зору зроблений автором висновок, що заявником є особа, в інтересах якої відкрито окреме провадження у справі (стор. 62-63 дисертації). Такий підхід дає можливість у практичній ситуації не допускати процесуальних помилок при вирішенні судом питання про те, хто займе процесуальне становище заявника у справі окремого провадження, адже на практиці заявником визначалася особа, яка зверталася до суду за захистом не лише своїх, а й «чужих» прав та інтересів, що на наш погляд є помилковим.

Дослідження структури цивільного процесуального статусу заявника в справах окремого провадження дало можливість автору визначити його внутрішню будову, що у практичному аспекті відокремлює заявника від іншого подібного до нього учасника справи позовного провадження позивача, інших заінтересованих осіб окремого провадження (стор. 65 дисертації).

Обґрунтованими є висновки автора з приводу того, що процесуальна правосуб'єктність виконує подвійну функцію у характеристиці заявників у справах окремого провадження, а саме: є передумовою набуття правового статусу конкретного суб'єкта правовідносин і є однією із основних ознак, що характеризує суб'єкта як суб'єкта правовідносин (стор. 70 дисертації).

Актуальним та практично значущим є погляд автора на необхідність поділу процесуального статусу заявник на види за певною системою класифікації (підрозділ 2.3 дисертації). Це матиме, перш за все, практичне значення адже дасть можливість визначити галузеву належність відносин в межах яких було сформовані факти, що підлягають підтвердженню їх наявності чи відсутності судом або створюють належні умови здійснення

особою особистих немайнових чи майнових прав або підтверджують наявність чи відсутність у особи неоспорюваних прав.

У межах третього розділу розглянуто особливості цивільного процесуального статусу заявників у деяких категоріях справ окремого провадження, зокрема: у справах окремого провадження, що виникають із сімейних правовідносин; у справах окремого провадження, що виникають із спадкових правовідносин; у справах окремого провадження, що виникають із правовідносин, пов'язаних із визначенням цивільно-правового статусу фізичної особи, що охоплюють справи окремого провадження визначені ч. 2ст. 293 ЦПК та інші справи у випадках встановлені законами України.

На наш погляд, заслуговує на увагу висновок дисертанта, згідно з яким суд розглядаючи і вирішуючи сімейні справи в окремому провадженні повинен керуватися не лише нормами сімейного законодавства, а й нормами моралі (стор. 101 дисертації), які дають можливість з'ясувати інформацію про дійсні обставини справи і головне, ухвалити не лише законне та обгрунтоване, а й справедливе рішення.

Варто погодитися з автором, що охоронюваний законом інтерес слід розглядати у нерозривному взаємозв'язку із категорією суб'єктивного права, адже інтерес є тими потребами і прагненнями до користування конкретним матеріальним та (або) нематеріальним благом, що опосередковується певним суб'єктивним правом (стор. 102 дисертації). Дійсно, порушення суб'єктивного права неодмінно призводить до порушення і охоронюваного законом інтересу.

У дисертаційній роботі наявні багато інших цікавих положень, які характеризуються науковою новизною і мають не лише наукове, а й практичне значення у формуванні єдиної судової практики.

Оцінюючи наукову новизну основних положень, висновків та рекомендацій, які містяться у дисертації, варто відзначити, що рецензована дисертаційна робота є продовженням наукових досліджень, теоретичних та практичних проблем вирішення судами справ окремого провадження. За

результатами проведеного наукового дослідження автором сформульовано низку положень, які мають наукове значення та мають практичну спрямованість.

Розглянуті наукові, законодавчі та практичні підходи до вирішення питань цивільного процесуального статусу заявника у справах окремого провадження дозволили дисертанту сформулювати власний погляд на зазначену проблему. Це дало йому можливість запропонувати відповідні зміни та доповнення до чинного сімейного, цивільного і цивільного процесуального законодавства, а також висловити рекомендації щодо удосконалення судової практики у справах окремого провадження. Наведене вище дозволяє стверджувати про самостійність наукового дослідження яке сприятиме подальшим науковим пошукам в цій сфері, а також дасть можливість заповнити існуючі практичні та теоретичні прогалини у вирішенні питань, що виникають при вирішенні питання про процесуальний статус заявника у справах окремого провадження.

Аналізуючи наукову новизну одержаних результатів, слід відзначити, що більшість відповідних положень, висновків, практичних рекомендацій є цілком обґрунтованими, характеризуються науковою новизною і високим ступенем достовірності.

Відповідність змісту дисертації та автореферату встановленим вимогам. Зміст дисертації Дмитрієва Сергія Миколайовича на тему: «Цивільний процесуальний статус заявників у справах окремого провадження» повністю відповідає її назві. Структура дисертації є логічною, що сприяло системному та ґрунтовному розкриттю теми дисертації. Дисертаційна робота оформлена згідно з вимогами, що пред'являються до робіт такого виду.

Автореферат за змістом, структурою та обсягом відповідає встановленим до такого виду робіт вимогам і повністю відтворює основні положення та зміст дисертації..

Основні положення дисертації відображені у 5 наукових публікаціях у фахових юридичних виданнях, а також пройшли апробацію при доповідях

дисертанта на 2 науково-теоретичних та науково-практичних конференціях та 2 круглих столах.

Дисертаційна робота за своїм змістом та формою відповідає спеціальності 081 – Право.

Наукове та практичне значення представленої дисертації. Наукове та практичне значення роботи полягає в тому, що одержані результати мають як науково-теоретичну, так і практичну сферу застосування та використання. Сформульовані пропозиції та висновки можуть бути використані у: науково-дослідницькій діяльності – для подальшого дослідження цієї проблеми та вдосконалення моделей цивільного процесуального регулювання; правотворчості – як теоретичний та практичний матеріал при розробці змін та доповнень до ЦПК України та інших актів законодавства; правозастосуванні – для формування єдиної судової практики у справах окремого провадження; у навчальному процесі – під час підготовки відповідних розділів підручників і навчальних посібників з дисципліни «Цивільний процес», « Цивільне процесуальне право», а також розробці навчальних курсів і у науково-дослідницькій роботі студентів.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Не дивлячись на високий рівень дисертаційного дослідження та новизну отриманих результатів у роботі все ж таки наявні окремі дискусійні положення, висновки, пропозиції з приводу яких дисертанту варто висловити додаткові аргументи під час захисту дисертації, а саме:

1. У дисертаційній роботі автор намагається розглянути важливе і складне для науки цивільного процесуального права питання про юридичну природу окремого провадження (стор. 54-59). На думку автора окреме провадження є видом цивільного судочинства (стор. 56) і обґрунтовує таку позицію посилання на ч. 1 ст. 293 ЦПК, а також на подібні погляди Чурпіти Г.В. викладені нею у монографії «Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства» (2016). На наш погляд з цим важко погодитися з цілого ряду обставин, по-перше, ЦПК як основний

кодифікований законодавчий акт, який детально регулює цивільне судочинство, не містить у своєму змісті поділ на види судочинства та не виділяє їх у своїй структурі. У теорії цивільного процесуального права вид судочинства пов'язується з формою судового захисту яка розподіляється на конституційне судочинство, цивільне судочинство, господарське судочинство і адміністративне судочинство. По-друге, поняття судочинство переважно в науці цивільного процесуального права визначається як порядок, процедура розгляду і вирішення цивільних справ, а отже поєднує у своєму змісті одне або декілька проваджень у межах яких здійснюється судочинство. На таку будову вказує і ЦПК у ч. 2 ст. 19, що саме окреме провадження встановлює порядок здійснення цивільного судочинства. Також розділ IV ЦПК називається «Окреме провадження». Тому, вказані на сторінці 56 дисертації, з посиланням на монографію д.ю.н. Чурпіти Г.В., ознаки (критерії виділення) виду судочинства повинні (і можуть) бути застосовані до «виду провадження». По-третє, як підсумок викладених пояснень і аргументів у попередніх підпунктах, вважаємо не доцільним ототожнювати самостійні за своїм змістом і значенням такі понятійні категорії як «судочинство» і «провадження».

Вказане проблемне в теорії цивільного процесуального права питання є дискусійним, а отже потребує додаткової аргументації під час захисту.

2. Розглядаючи та аналізуючи структуру цивільного процесуального статусу заявника у справах окремого провадження, дисертант вважає, що його внутрішня будова утворюється з трьох елементів: цивільні процесуальні права; цивільні процесуальні обов'язки; цивільні процесуальні інтереси (стор. 65). У зв'язку з цим, на наш погляд, поза увагою авторського дослідження залишилося питання про право заявника мати у справі представника, адже в контексті його процесуального статусу надання кваліфікованої правової допомоги в судовій справі може розглядатися в якості важливої гарантії ефективності судового захисту. Також вимагає

вирішення питання про право заявника мати представника у справах окремого провадження на законодавчому рівні адже у ст. 43 ЦПК такого права в учасників справи окремого провадження не передбачено, а в статті 58 ЦПК говориться лише про право на представника в учасників справи позовного провадження. У розділі ЦПК присвяченому окремому провадженню також відсутні процесуальні норми які б здійснювали правове регулювання представництва інтересів заявника у справах окремого провадження.

Отже, дисертант повинен висловити свою позицію з даного питання.

3. На сторінці 60 дисертаційної роботи автор вважає, що об'єктом судового захисту в порядку окремого провадження є охоронюваний законом (законний) інтерес, який у свою чергу зумовлює специфіку процесуальної форми розгляду і вирішення справ окремого провадження. А на сторінці 102 дисертації автор стверджує, що охоронюваний законом інтерес слід розглядати у нерозривному взаємозв'язку із суб'єктивним правом, адже інтерес (законний), навіть перебуваючи під охороною закону чи права, на відміну від суб'єктивного права, не має такої правової можливості, як останнє, оскільки не забезпечується юридичним обов'язком іншої сторони.

З наведених авторських положень важко зробити однозначний висновок про об'єкт судового захисту у справах окремого провадження. Отже, виникає питання: це буде охоронюваний законом інтерес (законний) чи суб'єктивне право або одночасно охоронюваний законом інтерес (законний) та суб'єктивне право? Це питання є важливим не лише для теорії цивільного процесу, а й для судової практики, адже суддя розглядаючи і вирішуючи справу окремого провадження повинен знати і розуміти, що він захищає, тобто, що є об'єктом судового захисту.

Отже, позиція автора з цього питання потребує додаткового з'ясування.

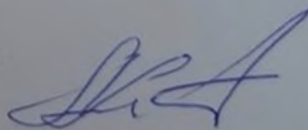
ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація виконана на належному теоретичному рівні, її зміст достатньо розкриває тему дослідження, а отримані науково обґрунтовані результати в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, що полягає у визначенні особливостей цивільного процесуального статусу заявників у справах окремого провадження. Положення новизни, рекомендації та висновки автора є достатньо обґрунтованими та достовірними. Наведені пропозиції щодо удосконалення національного процесуального законодавства надають дисертації певну практичну цінність.

Ураховуючи викладене вище та беручи до уваги зміст дисертації, є підстави стверджувати, що дисертація «Цивільний процесуальний статус заявників у справах окремого провадження» відповідає вимогам, передбачених Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 року, а її автор - Дмитрієв Сергій Миколайович за результатами проведеного публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081- право.

Офіційний опонент:

доцент, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри процесуального прав
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Гетманцев
Олександр Валентинович

